

Descartes'o įtaka Husserlio fenomenologijai

Jei Husserlis „Paryžiaus pranešimuose“ nebūtų savo filosofijos pavadinęs naujuoju, XX a. dekartizmu, vargu ar atsirastų dėmesio verta dingstis palyginti šių dviejų mąstytojų filosofines pozicijas. Ir visai ne todėl, kad jų teorijose nėra panašių aspektų. Panašybių jose gausu, tačiau, analizuojant jas, nuolat pasikartoja išpūdis, kad tos panašybės tėra momentinės.

Galbūt taip yra dėl to, kad Descartes'o įtaka Husserliui paskęsta fenomenologo amžininkų, tarp kurių buvo daug įžymiais tapusių ir įtakingų, poveikyje. Savo intelektualinę karjerą Husserlis pradėjo studijuodamas Berlyne matematiką (nuo matematikos pradėjo ir Descartes) pas pirmąjį savo mokytoją K. Weierstrassą, dėjusį daug vilčių į mokinio matematinius gabumus. Neatsitiktinai pirmasis Husserlio filosofinis darbas *Aritmetikos filosofija* buvo skirtas matematikos problemoms gvildinti. Iš matematikų Husserlį dar veikė E. Kummeris ir L. Kroneckeris, kurio paskatintas Husserlis susidomėjo Descartes'o filosofija. Šalia matematikos studijų Husserlis lankė filosofijos paskaitas, pirmiausia pas W. Wundtą. Iš jo perėmė didelį išpūdį padariusią empatijos teoriją. Vėliau Vienoje klausėsi Fr. Brentano ir buvo sužavėtas jo sąmonės intencionalumo teorijos. Bendravo su Brentano mokiniais A. Meinongu, T. Masaryku (pastarasis paspartino Husserlio apsisprendimą pereiti iš judaizmo į protestantizmą), K. Twardowskiu, C. Stumpfu, su kuriuo Husserlis ilgai bendradarbiavo, ir kt. Daktaro disertaciją Husserlis rašė vadovaujamas G. Cantoro, šalia kurio reikėtų minėti teologą Bolzano, G. Frege, H. Lotzę, pastūmėjusius fenomenologiją platonizmo link. Taigi tokia buvo Husserlį veikusi aplinka, iš kurios fenomenologas į savo teoriją perėmė nemažai idėjų. O kokį pėdsaką Husserlio filosofijoje paliko Descartes'o mintys? Kas gi sieja šiuos du mąstytojus?

Labiausiai panaši abiejų filosofų intelektualinė situacija: abu nepatenkinti jų meto mokslų bei filosofijos padėtimi. Be to, abu nusiteikę reformatoriškai ir siūlo kitokį mąstymo stilių. Negana to, tiek Descartes, tiek Husserlis ragina pirmiausia atsikratyti išorinių autoritetų primestų prietarų ir savarankiškai ieškoti pirminės, neabejotinos akivaizdybės. Ši akivaizdybė turėtų būti tvirtas pagrindas tolesnei filosofinei sistemai (Descartes'o atveju), ar apskritai žinioms (Husserlio nuostata). Taigi abu filosofai ragina pasitikėti individualiu mąstymu, kurio neturėtų užgožti kitų jau sukurtos teorinės sistemos ar nekritiškai įtikėtos kasdienio sveiko proto tiesos.

Nuo čia prasideda skirtumai, kuriuos pastebi pats Husserlis. Jo teigimu, Descartes tik manė, kad atsisako visų abejotinių prielaidų, bet jis ne viską kritiškai permastė. Visų pirma, Descartes nesuabejojo pačiu *cogito* aktu. Jis nepasiaiškino, ką, o tiksliau, kiek šis aktas apima. Ar *cogito* apima tokias kategorijas kaip mąstančioji ir tiesioji substancija, kaip teigė Descartes? Ar ši sąvoka reiškia vien tik mąstymo aktus be *ego* (kaip galvojo Hume'as, vėliau J. P. Sartre'as, D. Gurwitch'us)? Ar *cogito* pats savaime būtinai turi idealų objektą (kaip teigtų Brentano, Husserlis), o gal realaus objekto egzistavimas gali būti dedukuotas iš *cogito* dekartišku stiliumi? Galiausiai, koks yra *cogito* ir kasdienio pasaulio santykis? Ar jie gali būti griežtai logiškai atskirti (kaip mastė Descartes, ankstyvasis Husserlis), o gal kaip tik priešingai – niekada neatskiriami (kaip manė vėlyvasis Husserlis, Merleau-Ponty ir A. Schütz)?

Trumpiau tariant, *cogito* Descartes'ui nekėlė tokių klausimų. Jam „aš mąstau“ – tai toliau neskaidomas, išgrynintas aktas, atskleidžiantis subjektui galutinę jo paties akivaizdybę. Vėlyvesnieji filosofai nustatė, kad *cogito* greičiau yra sudėtinė sąvoka, kurios turinys gali keistis. Descartes'ui gi tas „mąstau“ tapo metafizine substancijų egzistavimo ir jų išskyrimo prielaida. Tokią išvadą jis darė remdamasis akivaizdumu, arba, paprasčiau tariant, tai buvo jo pamatinė įžvalga.

Husserlio tvirtinimu, priešingai. Iš *cogito* akto negali išplaukti dekartiškų substancijų egzistavimas dėl visiškai nesubtilios priežasties: tai paprasčiausiai nėra savaime akivaizdu. Vienintelis apodiktiškas ir akivaizdus dalykas, kurį atskleidžia *cogito*, ir už kurio pastebėjimą Husserlis turėtų būti dėkingas savo mokytojui Brentano, yra *cogito* intencionalumas. Kitais žodžiais, Husserlio įsitikinimu, kiekvienas *cogito* nenuginčijamai savyje talpina mąstinį *cogitatum*, arba intencionalinį objektą. Šis fenomenologijoje, be viso kito, reiškia ir sąmonės realumą. Anot ankstyvojo Husserlio, iš *ego cogito* gali būti išvestas ir teoriškai pagrįstas vien tik sąmonės egzistavimas. Dėl to, kai Descartes iš mąstymo akto konstatavimo daro išvadą apie tiesiosios substancijos ir kartu apie kūniškojo *ego* egzistenciją, šis jo teiginys lieka nepagrįstas. Priešingai nei sąmonės, empirinio kūno ar tiesios substancijos egzistavimo neįmanoma įrodyti teoriškai. Empirinio pasaulio tikrumas, pasak Husserlio, nepasiekiamas refleksijai, kuri vykdoma „imant į skliaustus“ kūno esatį.

Nors Descartes niekuomet neneigė, kad mąstymo aktas reiškia tiesiog minties turėjimą, tačiau jam svarbesnis buvo kitas klausimas. Jį domino išorinio pasaulio egzistavimas „mąstančiojo aš“ atžvilgiu. Šioje vietoje, norint laiduoti žmogiškojo pažinimo galimybę, į jo teoriją įtraukiama filosofinio Dievo sąvoka.

Kita Descartes'o kritiškai nepermaštyta prielaida, anot Husserlio, buvo metodas. Nuosekliai pradedant visų ankstesnių prietarų atmetimu, reikėtų atsisakyti ir visų mokslinių metodų arba bent jau juos kritiškai permaštyti. O Descartes naudojosi dedukcijos metodu ir manė, jog tai vienintelis tikras kelias į tiesą. Husserlis pateikė naują, fenomenologinį, subjektyvias perspektyvas tiriantį metodą, kuriuo fenomenologas siekia nuosekliai nepriekaištingai aprašyti bet kurį sąmonės fenomeną taip, kaip jis save pateikia.

Kitas Descartes'ą ir Husserlį skiriantis dalykas yra tas, kad Husserlis nesiekė pagrįsti tam tikrą metafizinę sistemą ar atrasti pagrindus mokslui, kaip troško Descartes. Husserliui labiau būdingos ne „pamatų“ ieškojimo, bet holistinės tendencijos. Juk jo filosofijoje prioritetinė yra sąmonės realybė, kurioje subjekto-objekto skirtis netenka prasmės, nes fenomenologo dėmesio objektas yra jo paties sąmonės duotybė. Nors ir neabsoliučiai, tačiau daugiausia subjekto realybę konstituuoja jo paties sąmonė, kurios prasminis horizontas yra neribotas. Kitaip tariant, sąmonė Husserliui yra tas ekspansyvus vienis, konstruojantis ir struktūruojantis pasaulį kaip prasmę. Be to, Husserlio holizmas glūdi ir jo siekyje atrasti absoliučiai tikrą, neabejotiną akivaizdybę, iš kurios išsiskleisti galėtų ne tam tikra metafizinė sistema ar mokslas, o *bet koks ir bet kada galimas mokslas ar galima metafizinė sistema*. Tokį pirminių akivaizdybių lauką, iš kurio „išauga“ visos žinių sistemos, Husserlis atrado ir pavadino gyvenimo pasauliu (*Lebenswelt*).

Fenomenologiškai suprstas gyvenimo pasaulis yra pirmapradžių akivaizdybių sritis, kuri paprastai nėra tematizuojama. Gyvenimo pasaulio tariamas skaidrumas yra tai, kuo remiasi bet kokia teorija. Kitaip tariant, tai nekvestionuojamų, neabejotinų prasmų sritis, kuri tam tikru laipsniu yra bendra visiems. *Lebenswelt* kaip bendras prasmų laukas užtikrina tarpusavio supratimo galimybę. Kiekvieno iš mūsų gyvenimo pasaulis turi individualią struktūrą, tačiau didžioji dalis jame esančių prasmų yra intersubjektyvios, paveldėtos iš praeities. Taigi *Lebenswelt* Husserliui yra ir intersubjektyvaus supratimo prielaida. O Descartes'ui tarpusavio supratimo problema dar nebuvo aktuali. Jis buvo individualistas, manęs, kad vienas, o tiksliau vienišas, protas daro teisingesnius sprendimus.

Šie glauštai suminėti dviejų filosofų mintijimo skirtumai vis tik leido Husserliui save vadinti dekartistu, o taip pat vieną iš savo vėlesnių darbų pavadinti „Dekartiškosiomis meditacijomis“. Galbūt tai duoklė progai arba sentimentai Prancūzijai. Kaip ten bebūtų, abiejų filosofų keltas tikslas paraginti maštančiusius pradėti filosofiją nuo savęs ir savo turimų žinių kritinio permaštymo atrodo kaip gerai žinomo Delfų imperatyvo priminimas.